

Cista Velika je vrlo važna lokacija jer je kroz nju prolazila prometnica koja je povezivala dva najznačajnija grada u antičko doba - **Salonu** i **Naronu**. Ta prometnica je bila odrednica za formiranje naselja koja su bila u blizini prethistorijskih gradina. U samoj Cisti Velikoj, na lokalitetu zvanom **Crkvine**, 300 m jugoistočno od župske crkve nalazi se značajan **ranokršćanski i srednjovjekovni** arheološki kompleks. Pronađeni su ostaci čak pet starokršćanskih crkava na jednom mjestu koje su bile okružene pratećim prostorijama i grobljem.

Lokalitet Crkvine prvi je istraživao povjesničar **don Lovre Katić** između dva svjetska rata (od 1936. god.). Istraživanje je nastavio **prof. dr. Nenad Cambi** sa svojom ekipom godine 1993. – 1995., a nakon njega istraživanje nastavlja poznati arheolog **Ljubomir Gudelj – Velaga** koje traje već 18 godina. Istraženi kompleks zauzima površinu od **1500 m²**.

Osim crkava i njenih popratnih prostorija, na Crkvinama je pronađen izdvojen zid južno od sklopa koji je pripadao kovačnici na otvorenom, kako svjedoče tragovi garaža, nalazi fragmenata željezne troske i željeznih poluproizvoda. Njena aktivnost poklapa se s aktivnošću graditelja obližnjih objekata kojima je trebalo pripremati klinove i drugi alat.

Više od **šezdeset grobova** je istraženo na ovom lokalitetu, a datiraju iz razdoblja **kasne antike i ranog srednjovjekovlja**. Ti grobovi se nalaze unutar i oko ostataka prostorija. Neki od tih grobova su otvoreni i restaurirani za javnost, a ostali su ponovno zatrpani zemljom.

Ova fotografija desno prikazuje ranosrednjovjekovni grob koji se nalazi zapadno od ostataka građevnog kompleksa.

Slike prikazuju unutrašnjost groba.

Te grobne komore građene su uz pomoć vezivnoga maltera. Zbog svog smještaja, izgleda i sačuvanosti, dvije grobne komore su **ostale otvorene za javnost** te je omogućen pogled na dio svoda, pristupne kanale i pročelja s izvornim kamenim vratima umetnutim u pripadajuće okvire.

Najzanimljiviji grobovi nađeni su istočno od apside bazilika.

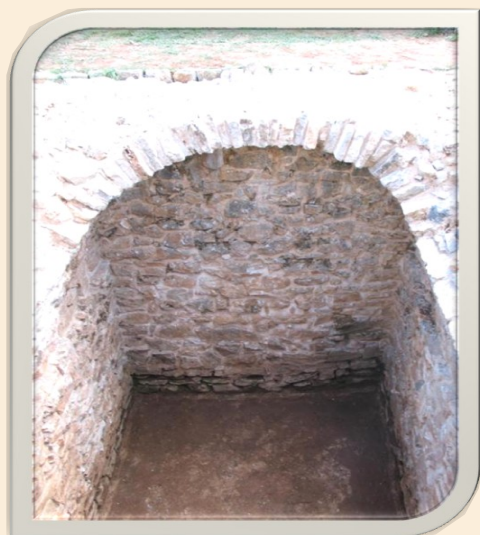

pokojnici. Uzduž unutrašnjosti komore bila su izrađena dva ležaja za polaganje mrtvih tijela, a kosti su se kasnije skupljale kako bi se omogućivali novi pokopi. Taj tip grobnica bio je osobito popularan u Dalmaciji tijekom ranog srednjovjekovlja i nazivao se piscina, tj. bazen, najvjerojatnije zato što se u njima zadržavala voda.

Riječ je o grobnim komorama na svod u kojima su se pokapali brojni

S istočne strane kompleksa se nalazi **rano-kršćanska cisterna za vodu** koja se pruža u smjeru sjever – jug. Duboka je skoro 4 m, nepravilna trapezna tlocrta, dimenzija približno 3,80 x 4,20 m. Debljina zidova iznosi od 50 do 80 cm. Pri sjevernom zidu u pod je ugrađen četvrtasti kameni blok s pravilno oblikovanim konkavnim udubljenjem, namijenjenim prikupljanju taloga prilikom pražnjenja i čišćenja. U trenutku otkrivanja lučni kameni svod je bio urušen skupa s gornjim dijelom uzdužnih zidova.

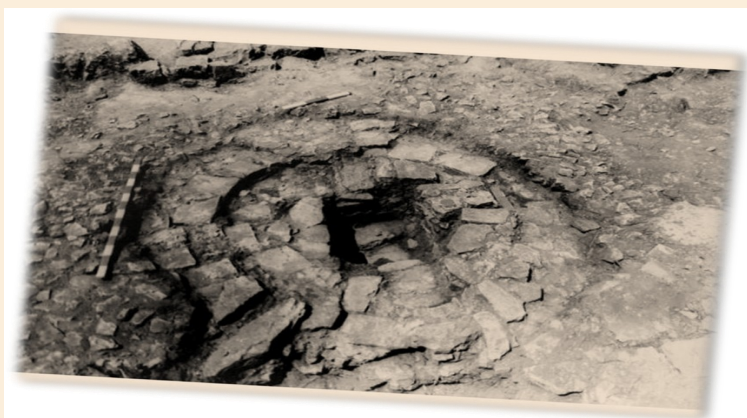
Današnji izgled rano-kršćanske cisterne za vodu.

Na ovom lokalitetu koji obiluje arheološkom građom, nalaze se i ostaci **ranokršćanskog krsnog bazena (baptisterija)**. To je također još jedan dokaz da su kršćani obitavali na ovom području već u 5 st.

Prepravkama, odnosno naknadnim ispunama, zapremina mu je

smanjena, a prvotni kružni, s križno postavljenim stubama, sveden u ovalni i potom u nepravilni trapezni tlocrt.

Za vrijeme iskopavanja na ovom lokalitetu nađeni su mnogi fragmenti crkvenog namještaja izrađenog od muljike ukrašeni u lokalnoj maniri koja je prevladavala u zaleđu kasnoantičke Dalmacije, ali bilo je i luksuznijih fragmenata od mramora kao što su dijelovi stupića oltarne menze.

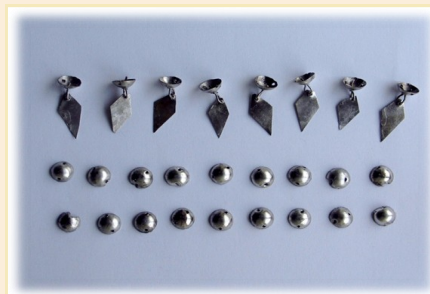

S ovih fragmenata saznajemo ime prve stanovnice ovog ranokršćanskog naselja - **Emina Viktorina** koja je, prema svemu sudeći, bila žena rimskog legionara koji je na ovom području dobio zemlju na upravljanje i čuvanje što pokazuje ovaj fragment lijevo.

Novac s likom **cara Teodozija II.** , istočnorimskog cara koji je vladao od 408. do 450. g. Pronađen je na zidu.

U kasnoantičkim zidanim grobnicama i izvan njih pronađeni su različiti primjerci kasnoantičkog novca, naušnica, pojasnih kopči, čavala za spajanje drvenih oplata i alatki te veća količina krhotina staklenih i keramičkih posuda. U ranosrednjovjekovnim grobovima pronađeni su par željeznih ostruga, različite naušnice, željezni noževi, par praporaca i škare.

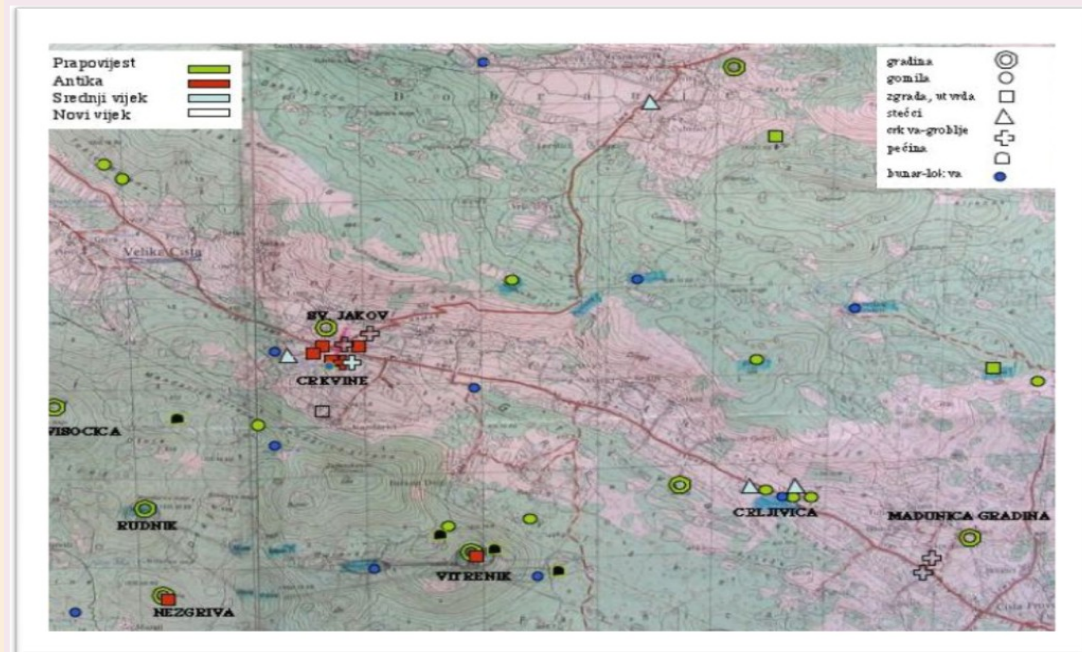
Nalazi s Crkvina, a posebice arhitektonski ostatci, zorno oslikavaju kontinuitet života tijekom kasne antike.

U doba hrvatskih narodnih vladara središte života u Cisti se opet prebacilo na područje uz današnju župnu crkvu sv. Jakova.

Tijekom iskopavanja grobnih raka još prije pola stoljeća nađeni su ostatci starohrvatskih grobova s tipičnim prilozima.

Očito je da je stara sakralna arhitektura na Crkvini bila napuštena i da je nastao diskontinuitet kultnog mjesta, ali se tu kult održavao i u kasnijim razdobljima, što svjedoči da se tu i danas nalazi župna crkva s grobljem.

Cista Velika i njena okolica obiluje brojnim arheološkim lokalitetima koji potječu iz različitih razdoblja, od prapovijesti pa do novog vijeka. Na ovoj karti, koju je izradio arheolog Gudelj, vidimo gdje se točno nalaze pojedina nalazišta i kojem razdoblju povijesti pripadaju.

Premda na prvi pogled djeluje kao jedno malo naselje, ipak, kad se pogleda malo „dublje“, čovjek shvati da je Cista Velika zapravo predivni dijamant koji se još samo treba izbrusiti i pokazati svu svoju ljepotu i povijesni značaj posjetiteljima i slučajnim prolaznicima.

O Š I.G. KOVAČIĆA – CISTA VELIKA

tel: 021/ 670—093

faX: 021/ 726—155

E– mail: os-cista-velika-001@skole.t-com.hr

Web: www.os-igkovacica-cistavelika.skole.hr

Brošuru izradila :

Etnološka grupa OŠ Ivana Gorana Kovačića u Cisti Velikoj

Mentor: Martina Vlašić

Kompjuterski prijelom: Nives Bešić, Josip Ćubić

Ravnatelj: Ivan Pleić

Šk. godina 2009./10.